

מאמר ה' המנהג לעמוד בקריאת עשרת הדברות

15/08/2018

בימינו האשכנזים ויוצאי צפון אפריקה עומדים בקריאת עשרת הדברות בשבועות, בפרשת יתרו ובפרשת ואתחנן. האשכנזים עומדים גם בקריאת שירת הים. מאידך עדות המזרח והתימנים נוהגים להמשיך לשבת בין בקריאת עשרת הדברות ובין בקריאת שירת הים. ננסה לבדוק אם היה פעם מנהג אחיד לכל עם ישראל בנושא, ומה גרם לשינוי המנהגים.

א. המצדדים במנהג

עד לפני כחמשים שנה, לא היה ידוע על איזה מקור כלשהו אצל חז"ל או אצל הראשונים, שטיפל בנושא זה. המנהג לעמוד או לשבת, איננו מוזכר בכל המקורות של הראשונים שהיו מוכרים עד אז, וכן לא בשולחן ערוך ולא אצל כל בני דורו של השולחן ערוך. הראשון שמתיחס לבעיית העמידה בקריאת עשרת הדברות הוא ר' שמואל אבוהב. הוא כותב בשו"ת "דבר שמואל" שלו (סימן רע"ו) כי הטוענים נגד עמידה בעת קריאת עשרת הדברות נתלים בדברי התלמוד (ברכות יב, ע"א). הגמרא שם מצטטת את משנת תמיד (פ"ה, מ"א) שמזכירה כי הכהנים קראו בעמוד השחר את עשרת הדברות יחד עם ק"ש¹⁴, ומוסיפה: 'א"ר

14. בירושלמי (ברכות, פ"א, ה"ה) אומר ר' לוי שכל עשרת הדברות מופיעות בק"ש. קריאת עשרת הדברות שווה בערכה לקריאת התורה כולה. כבר פילון פרסם חיבור על תרי"ג מצוות שגוזר את כולן מעשרת הדברות. רס"ג המשיך באותו כיוון. היה טבעי א"כ שיקבעו את קריאת עשרת הדברות כל יום יחד עם קריאת שמע.

יהודה אמר שמואל אף בגבולין בקשו לקרות כן, אלא שכבר בטלום מפני תרעומת המינין, ומפרש רש"י: 'שלא יאמרו לעמי הארץ אין שאר התורה אמת, ותדעו שאין קורין אלא מה שאמר הקב"ה ושמעו מפיו בסיני'. ר' שמואל אבוהב כותב שתרעומת המינים מזיקה רק בדבר שאינו מפורסם, כי אין הטעם ברור מדוע לקרוא רק את עשרת הדברות כל יום, אבל בעניין העמידה בקריאת עשרת הדברות, דבר מפורסם הוא שאנו עומדים לזכר מעמד הר סיני וכאילו אנו מקבילים פני שכינה, ולכן אין המינים יכולים להטעות את עמי הארץ ולומר להם שרק עשרת הדברות הם מן השמים. כמו כן, לפי תשובת מהרש"ל (סי' ס"ד) לא אסרו את קריאת עשרת הדברות כל יום משום תרעומת המינים, אלא דוקא כשקוראים אותם באמצע ברכות ק"ש, אבל לקבוע אמירתם בלבד קודם הברכות, אפילו בציבור מותר. לכן בנידון שלנו, אין שום איסור לעמוד בעת קריאת עשרת הדברות.

ר' יהודה עייאש בספרו מטה יהודה (סי' א', סק"ו) כתב שתרעומת המינים יכולה לשכנע את עמי הארץ שלנו רק כשמדובר בקריאה יוצאת דופן של עשרת הדברות, אבל כשקוראים אותם בתוך שטף קריאת התורה, ורק אופן קריאתם הוא המיוחד (כלומר בעמידה), אין מקום לתרעומת המינים. וכן השיב החיד"א בספרו שו"ת 'טוב עין' (סי' יא). והוסיף שלפי זה, במקומות שנוהגים לקום ב' הדברות, אין שום אחד רשאי להשאר יושב כדי שלא יראה בעיני ההמון כמזלזל ח"ו. ועוד אמרו חז"ל לא ישב בין העומדים.

15/08/2018

במסכת סופרים (פ"ב, ה"ה-ה"ו): "א"ר יהושע בן לוי אין לך טעון ברכה לפניו ולאחריו אלא שירת הים ועשרת הדברות וקללות שבמשנה תורה ושביתורה כהנים. אמר ר' אבהו אני לא שמעתי, אלא נראים הדברים בעשרת הדברות". דברים אלו מופיעים ג"כ בירושלמי (מגלה, פ"ג, ה"ז). פירוש הדברים הוא שבזמן התנאים והאמוראים הראשונים, רק העולה לתורה ראשון בדרך לפניו, ורק העולה אחרון בדרך לאחריה. וכן מובא בתלמוד (מגלה, כא, ב): "תנא הפותח מברך לפניו והחותם מברך לאחריה, והאידנא דכולהו מברכי לפניו ולאחריה, היינו טעמא דתקינן רבנן, גזירה משום הנכנסין ומשום היוצאין", ופירש רש"י: "משום הנכנסין - שאם יכנס אדם לביהכ"נ אחר שבירך ראשון ואם לא ישמע את האחרים מברכין, יאמר אין ברכה בתורה לפניו; ומשום היוצאין - ולא שמעו את החותם מברך לאחריה והראשונים לא ברכו, יאמרו היוצאים אין ברכה בתורה לאחריה"¹⁵. החיד"א בפירושו "כסא רחמים" על מס' סופרים במקום מקשה:

"ואם תאמר דאמרו בירושלמי ובבבלי פ"ק דברכות דבקשו לקבוע לומר עשרת הדברות וביטלום מפני תרעומת המינים ואמרו בירושלמי שלא יאמרו אלו לבד נתנו למשה בסיני, ורש"י בבבלי דף י"ב הוסיף לבאר שלא יאמרו עמי הארץ אין שאר התורה אמת, ותדעו שאין קורין אלא מה שאמר הקב"ה ושמעו מפיו בסיני ע"ש; וא"כ איך עושין שינוי גדול כזה דאין מברכין בתחילה וסוף אלא עשרת הדברות? ובשלמא לר' יהושע בן לוי דסבר דמברכין תחילה וסוף על שירת הים ועשרת הדברות וקללות שבת"כ ומשנה התורה, ניחא דכיון דבשאר מילי נמי מברכין תחילה וסוף אין לחוש לתרעומת, אבל לר' אבהו דנראה דסבר דדוקא עשרת הדברות מברך לפנייהם ואחרייהם ותו לא, יש לחוש לתרעומת המינים? ויש לומר דליכא תרעומת אלא כשיקראום לבדם בציבור, אבל מאחר שקורים אותם בכלל הפרשה שקורין בס"ת בכל שבת, אין לחוש דודאי גם הם יודעים דיש לעשות איזה היכר למעמד הר סיני, ועשרת הדברות נכתבו בלוחות והם יסודי התורה ויחרד כל העם בהר סיני, וגם כבר ידעו וראו שהפותח והחותם בתורה מברכין, אם כן לא יבואו לתרעומת בשביל זה". עד כאן לשון החיד"א. החיד"א עצמו היה שייך לקהילה שנהגו בה לשבת ב"ה הדברות, שהרי הוא כותב בספרו הקטן 'לדוד אמת' על הלכות קריאת התורה: "אם כל הצבור עומדים בעת קריאת 'הדברות אינו נכון, ואם איזה יחידים עומדים לית לן בה, ולפי מה שכתבתי בריש "מחזיק ברכה" דהאר"י לא שאני ליה בין יחיד לצבור, אם כן אפילו יחיד לא יעמוד" (סי' ז, אות ה). ובזה קיבל החיד"א את פסקו של ר' ישראל יעקב אלגאזי בספר אמת ליעקב (סי' ז, אות ה). ובכל זאת מסיים החיד"א (שם): "אמנם יש מקומות שפשט המנהג שכל הקהל עומדים". ובכך אין החיד"א מבקש לבטל מנהג של אחרים שהוא שונה משלו.

15. במסכת מגלה (לא, ע"ב) על דברי המשנה "אין מפסיקין בקללות אלא אחד קורא את כולן", אומר ריש לקיש שהטעם הוא "לפי שאין אומרים ברכה על הפורענות". ובעל ט"ז (סי' תכ"ח) תמה: הרי בזמן המשנה לא בירכו אלא הפותח והחותם, ומי שיפסיק בקללות לא יצטרך א"כ לברך לא לפנייהן ולא לאחרייהן! תמיהתו של בעל ט"ז מסתלקת בעזרת המקורות שלנו במס' סופרים ובירושלמי מגילה שמוכיחים שגם בימי התנאים בירכו לא רק הפותח והחותם, אלא גם העולה לשירת הים ולעשרת הדברות ולקללות וכו'. ראה הפירוש "נחלת יעקב" על מס' סופרים במקום.

מ"מ נדמה שהמחלוקת בנושא המנהג באה ליד ביטוי רק בסוף המאה הי"ז ותחילת הי"ח בין ר' שמואל אבוהב נציג המסורת הספרדית במערב לבין ר' ישראל יעקב אלגאזי נציגה במזרח.

ב. תשובת הרמב"ם ופסקו של הגאון הרב עובדיה יוסף שיחיה

אך בשנת תרצ"ד (1934) פרסם א. ח. פריימן הי"ד קובץ גדול של תשובות הרמב"ם שכלל את כל התשובות שפורסמו בקושטא (45 במספר) בשנת רע"ז (1517), את אלו שפורסמו באמסטרדם (155 במספר) בשנת תקכ"ה ואח"כ בלפסיה (178 במספר) בשנת תרי"ט (1859), ועוד כמה מאות תשובות חדשות מתוך כתבי יד. בסה"כ מופיעות במהדורת פריימן 386 תשובות¹⁶. בין התשובות החדשות, נמצאת תשובה (סי' מו)¹⁷ שמסבירה את מנהגם של עדות המזרח והתימנים. השואלים מודיעים לרמב"ם כי לפני כמה דורות בא לעירם רב גדול בתורה שביטל את מנהגם לעמוד בזמן קריאת עשרת הדברות. הרב הנ"ל הסתמך על מה שהובא במס' ברכות (י"ב, ע"א) שביטלו רבותינו ז"ל את אמירת עשרת הדברות כל יום יחד עם קריאת שמע (כמו שאומרים אותם במקדש - ראה תמיד פ"ה, מ"א), מפני תרעומת המינים שהיו אומרים שרק אלו מן השמים, וכל יתר התורה משה אמרה מדעתו. לכן - אמר אותו רב - אם יעמדו בקריאת עשרת הדברות בעוד שלא עומדים ביתר קריאת התורה, יבואו המינים אל עמי הארץ ויפתו אותם בדבריהם כי יש מעלה יתירה לעשרת הדברות על יתר התורה, ורק הם מן השמים. השואלים מספרים שהתמנה אצלם לאחרונה רב חדש שבא מעיר שבה

16. פריימן פרסם רק את התשובות שהיו בעברית בכתבי היד. את רוב תשובותיו כתב הרמב"ם בערבית, להוציא כמה תשובות בודדות שנשלחו ללונדון או לשואלים ששאלו אותו בעברית. חלק מן התשובות תורגם לעברית במשך הדורות, בתרגום בד"כ מאד חופשי. בשנת תשי"ח פרסם בלאו כמעט את כל תשובות הרמב"ם שנמצאות בכתבי היד (482 במספר), במקורן הערבי ובתרגום עברי חדש מדויק.

17. תשובה זו נמצאת במהדורת בלאו בסימן רס"ג, במקורה הערבי ובתרגום עברי. יש הבדלים משמעותיים בנוסח בין מהדורת בלאו למהדורת פריימן, וזה מראה כמה חופש לקח לעצמו המתרגם הראשון של תשובות הרמב"ם.

עומדים בקריאת עשרת הדברות, ורצה להנהיג את מנהגו אצלם בטענה כי ישראל היו עומדים כששמעו את עשרת הדברות, שנא' "ויתיצבו בתחתית ההר" (שמות י"ט, י"ז), וכן שהמנהג בבגדאד הוא לעמוד. הציבור טען כנגדו כי הרב הראשון שלהם ביטל את העמידה מפני תרעומת המינים, ובפרט שהקראים עומדים בזמן קריאת עשרת הדברות. הם הוסיפו כי לא רק במעמד הר סיני היו ישראל עומדים, אלא גם בפרשת "אתם נצבים", ומדוע לא עומדים בה? ולגבי בגדאד - הם טענו - כי אינם עומדים שם לכבוד עשרת הדברות, אלא לכבוד ראש מתיבתא שהיה עולה לקריאה חשובה זו. ודבר זה גרם ליתר הקהילות לטעות ולחשוב כי עומדים לכבוד עשרת הדברות. הרמב"ם בתשובתו חיזק את טענותיהם נגד הרב החדש, והוא פוסק כי יש לבטל את המנהג לעמוד בכל העולם, כי אין לעשות הבדלים בין פסוקי התורה.

אין ספק כי תשובה זו של הרמב"ם השפיעה השפעה עמוקה על קהלות רבות עד כדי כך שמבין הספרדים לא נותרו אלא יוצאי צפון אפריקה שממשיכים לעמוד בזמן קריאת עשרת הדברות. ובכל זאת מחוץ לתשובה זו של הרמב"ם, הנושא איננו מוזכר בכלל לא אצל הראשונים, לא בשולחן ערוך ולכאורה גם לא אצל כל בני דורו של השולחן ערוך למרות השפעתה המכרעת, התשובה כאילו ירדה לתהומות הנשיה.

בספרו יחזה דעת (ח"א, סי' כט) מכריע הגרע"י כדעת הרמב"ם ופוסק שצריך למחות במי שעומד בקריאת עשרת הדברות. הוא דוחה את פסקם של כל האחרונים דלעיל (ר' שמואל אבוהב, ר' יהודה עייאש והחיד"א) בטענה המעניינת: "ואלמלא ראו האחרונים תשובת הרמב"ם אשר נגידים ידבר לבטל המנהג הזה, בודאי שלא היו מרהיבים עוז לחלוק עליו בזה". החיד"א עצמו השתמש בטיעון זה נגד בית יוסף בשו"ת חיים שאל (סי' נו) ובשו"ת יוסף אומץ (סי' פ). הטיעון מתבסס על העובדה שתשובת הרמב"ם היתה ספונה מן העין ולא נתגלתה כי אם ע"י פריימן בשנת תרצ"ד.

ג. פוסקי זמננו

אך מסתבר שגם אחרי פרסום תשובתו של הרמב"ם, ממשיכים הרבה אחרונים לתמוך במנהג לקום בעשרת הדברות. הרב עובדיה הדאיה (שו"ת ישכיל עבדי ח"ב, או"ח א; ח"ז סי' א) מחזק את מנהג העמידה כדי שההמון לא יאבד אותה

יראת כבוד שהתרגל אליה ויבוא ח"ו לזלזל בתורה. לגבי תשובת הרמב"ם, הוא טען שיש סתירה אצל הרמב"ם שהרי במשנה תורה אין הוא מזכיר בכלל את האיסור להבחין בין עשרת הדברות לשאר התורה מפני תרעומת המינים, וכשיש סתירה כזאת, אנו פוסקים כמו משנה תורה (שדי חמד, כללי הפוסקים, סי' ה אות יד). הגרע"י דוחה את דבריו בטענה כי אין ראיה מהשמטת הלכה. על כל פנים, אע"פ שהרב הדאיה היה שייך לקהילות שלא נהגו לעמוד בעשרת הדברות, ואע"פ שהוא כותב שרוב ככל קהלות הספרדים בארץ ישראל אינם עומדים בקריאת עשרת הדברות, ורק אצל האשכנזים יש נוהגים כן, אעפ"כ הוא תומך במנהג העמידה. גם הגאון הרב שלום משאש בשו"ת שמש ומגן (ח"א, או"ח סי' נז) מחזק את מנהג העמידה ודוחה את דברי הגרע"י, בהתבססו על כל האחרונים שהזכרנו, על הטענה כי רגש החרדה המלווה את הקימה חשוב מאד, וכן על העובדה כי אין לנו היום אותם מינים שהיו בימי חז"ל.

גם מקומם של גדולי האשכנזים בדורנו לא נפקד. הגאון הרב משה פיינשטיין (שו"ת אגרות משה או"ח ד' סי' כב) דוחה את הטענה של תרעומת המינים כי אין זו אלא חששא בעלמא, ואין מקום לעמי הארץ לטעות, ובפרט שהאשכנזים נוהגים לעמוד גם בשירת הים. גם ר' אליעזר ולדינברג (שו"ת ציץ אליעזר יו"ד סי' א) מחזק את המנהג לעמוד ומתבסס על ר' שמואל אבוהב ועל ר' יהודה עייאש.

ד. טענות נוספות לחיזוק המנהג

לענ"ד ניתן לחזק את המנהג לעמוד בעשרת הדברות בעזרת הטענות הנוספות הבאות:

1. מתשובת הרמב"ם עצמה מוכח שהמנהג בכל עם ישראל היה לעמוד בקריאת עשרת הדברות עד שבא אותו חכם המוזכר על ידי השואלים את הרמב"ם ובעיקר עד שהרמב"ם חיזק את עמדתו של אותו חכם. ומתוך תשובתו של הרמב"ם יש עדות כי בבגדאד היו עומדים, והרי בבגדאד בזמן הרמב"ם המשיכה במנהגי הגאונים וכנראה אפילו האמוראים תחת הנהגתו של הגאון ר' שמואל בן עלי. האחרונים מר' שמואל אבוהב ואילך אינם חולקים אם כן על הרמב"ם. הם רק ממשיכים להחזיק במנהג שקדם לרמב"ם. ועל דבר כזה אפשר להחיל את הכלל שאם יש מנהג קדום לפני שהתפשטו הוראות מר"ן עושים כפי

המנהג, אף שהמנהג נגד מה שכתוב בשולחן ערוך¹⁸, וכלל זה מתבסס על דברי ב"י עצמו בהקדמתו לב"י על הטור.

2. חששו של הרמב"ם שמא ישפיעו המינים על עמי הארץ, תאם את המצב החברתי הקשה שהיה במצרים כשהגיע לשם הרמב"ם. הקראים היו מאד חזקים יחסית ל'רבנים', והשואלים את הרמב"ם מזכירים באמת כי הקראים נהגו לעמוד בקריאת עשרת הדברות. אין ספק כי הרמב"ם ע"ה לא היה חושש כ"כ בתקופתנו לתרעומת המינים בדבר כזה. וכמו שהרמב"ם ביטל את החזרה בגלל מצב דורו, והרדב"ז החזירה, כן אפשר להחזיר לקדמותו את המנהג לעמוד בעשרת הדברות - מנהג שבוטל ע"י הרמב"ם.

3. מסתבר שלא רק אחרונים תומכים במנהג העמידה בעשרת הדברות. הרשב"ץ במנהגי אלג'יר מוסר כי מנהגם הוא לעמוד בעשרת הדברות של שבועות ושל פרשת יתרו ולשבת בעשרת הדברות של פרשת ואתחנן. ואם אפשר לטעון כי האחרונים היו חוזרים בהם אילו ראו את תשובת הרמב"ם, האם אפשר לטעון כך גם לגבי הרשב"ץ שנחשב לאחד מגדולי הראשונים?

4. גם הנוהגים לשבת בעשרת הדברות, ממשיכים לעשות הבחנה בין עשרת הדברות לבין שאר התורה, שהרי בעשרת הדברות נוהגים להעלות לתורה את החכם, וכן עולה מתשובת מהרשד"ם (יו"ד, סי' קנ"ו) ששאלו אותו על אחד שקנה את משרת הרב מן הגויים האם ינהגו בו כמו שנוהגים ברב ואם יקראו לו לעשרת הדברות וכו' והוא השיב שאדם כזה אינו ראוי להיקרא חכם.

5. תשובת הרמב"ם הנ"ל לא הופיעה לראשונה בשנת תרצ"ד. היא הודפסה בשו"ת אהלי יעקב של ר' יעקב קסטרו במקורה הערבי בסימן קל"ז. ייתכן שבגלל הלשון הערבית לא היתה התשובה מוכרת. אך מותר בכל זאת לשאול את עצמנו אם אפשר לטעון בבטחה את הטענה שטען הגרע"י "שאלמלא ראו האחרונים תשובת הרמב"ם אשר נגידים ידבר לבטל המנהג הזה, בודאי שלא היו מרהיבים עוז לחלוק עליו בזה"?

18. ראה יביע אומר ח"ד, יו"ד, כה, אות א; לא, אות ד; ח"ו או"ח, לב, אות ב.

ה. אסור לבטל מנהג אבות

מנהג חשוב כמו הקימה בעשרת הדברות, חל בו האיסור לנטוש את מנהגי האבות. איסור זה מופיע במס' פסחים (נ, ע"ב): "בני בישן נהוג דלא היו אזלין מצור לצידון במעלי שבתא. אתו בנייהו קמיה דר' יוחנן. אמרו ליה אבהתיך אפשר להו אנן לא אפשר לן. אמר להו כבר קבלו אבותיכם עליהם, שנאמר שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך"¹⁹. והתוספות (שם, נא, ע"א, ד"ה אי אתה) כתבו שאין לבטל אלא מנהג שנהגו בני המדינה מעצמן ומנהג טעות הוא, אבל מנהג שהנהיגו על פי תלמידי חכמים, אין לבטל. וכן כתב הרא"ש במקום. וכן פסק מר"ן (שו"ע, יו"ד, סי' רי"ד, סעיף א). והנה בידון דידן המנהג נתמך ע"י גאוני עולם כמו ר' שמואל אבוהב, ר' יהודה עייאש, החיד"א, הרב עובדיה הדאיה, הרב משה פיינשטיין, הרב אליעזר ולדינברג והרב שלום משאש שיחיה, ומדובר במנהג חשוב בעל משמעות רגשית עמוקה.

הבה נביא דוגמה ממנהג שעורר התנגדות עזה בזמן הראשונים. בספרד ובאשכנז נהגו להכניס פיוטים בתוך ברכות ק"ש ובתוך חזרת הש"ץ של תפילת י"ח. הפיוטים שנאמרו ב"יוצר המאורות" נקראו "יוצרות" או "מאורות", אלו שנאמרו לפני "והאופנים" נקראו "אופנים", אלה שנאמרו אחרי "ואין לנו עוד אלהים זולתך סלה" נקראו "זולתות", ואלה שנאמרו לפני הקדושה נקראו "קדושות". כל הפיוטים נקראו בשם הכללי "קרובות", ריבוי של "קרובה" (כנראה בגלל שאמר אותם ש"ץ, וש"ץ בלשון חז"ל "קרב" אל התיבה). בצרפתית עתיקה הריבוי היה עם הסיומת es, ולכן נוצרה המלה "קרובץ" (בר"ת "קול רנה וישועה באהלי צדיקים", ראה ב"י או"ח סי' סח, ד"ה בענין). יש פיוטים שחוברו כבר בא"י ע"י ר' אלעזר הקליר וחביריו, ועוד הרבה מהם חוברו בספרד ובאשכנז.

19. פירוש: יום השוק של צידון היה בע"ש, ובני בית שאן נהגו לא ללכת מצור לצידון בערב שבת, והיו מחמירים על עצמם בדבר זה כדי שלא להיבטל מצרכי שבת. באו בניהם לפני ר' יוחנן ואמרו לו: אבותינו היו עשירים ויכלו להרשות לעצמם דבר זה, אבל אנחנו זקוקים ללכת לשוק של צידון בערב שבת כדי להתפרנס. אמר להם: כבר קיבלו אבותיכם עליהם, שואר יימץ בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך.

ובכן מחלוקת גדולה זעזעה את עולם הראשונים האם מותר או אסור לומר פיוטים אלו, האם זה חשוב הפסק או לא. ר' יהודה אלברצלוני בספר ספר העתים (סי' קע"א) מתנגד לכל הוספת הפיוטים, כולל הפיוט "הכל יודוך" שאומרים בשבת, והוא מיעץ לומר את "הכל יודוך" לפני ברכת "יוצר אור", כדי שלא לשנות מטבע שטבעו חכמים. הוא אומר שאת כל הפיוטים הכניסו בשעת השמד²⁰ שיאמרו אותם במקום לימוד התורה. פיוטים אלה הכילו הלכות. הגויים אסרו את לימוד התורה אך לא אסרו את התפילה.

הטור או"ח בסימן ס"ח מביא את תשובת הרמ"ה שבה הוא מתנגד לאמירת הקרוב"ץ. לפני כן תמך ר"ת במנהג²¹. והטור מוסיף: "אמנם נוהגין בכל המקומות לומר בהם קרוב"ץ. וגם הראשונים אשר תקנום היו גדולי עולם כמו רבי אלעזר הקליר וחבריו, וכן כתב הראב"ד למעט או להרבות באמצע הברכה אין קפידא, לפיכך נהגו להוסיף פיוטין במאורות ובאהבה ובזולתות". אך מסיים הטור: "ומ"מ טוב ויפה הדבר לבטלה למי שאפשר כי היא סיבה להפסיק בשיחה בטלה בדברי הבאי, גם פירוש ר"ת שפירש לקיים המנהג לא ישר בעיני א"א ז"ל. בעל ב"ח כותב על דברי הטור האלה: 'אבל חלילה לנו לשמוע ולקבל דברי רבינו בזה, ואחד היו בזמנינו שהתחיל לבטל מאמר קרוב"ץ בקהלו ולא הוציא שנתו, וכ"כ שבלי הלקט וז"ל אבל רב עמרם ורב כהן צדק ורב פלטוי גאון (שלשתם מחשובי הגאונים) והרב רבינו יונה ורבינו קלונימוס ור' יוסף טוב עלם ורבינו שמעון הגדול ורבינו סעדיה גאון וכל גאוני לותי"ר (Lorraine) כתבו כולם שיש לומר פיוטים, וכ"כ בהגהת אשיר"י מא"ז בפ"ק דברכות וז"ל וכבר נחלקו ר' יוסף טוב עלם ורבינו אליהו ועלתה בידם דמות ומצוה מן המובחר". ע"כ.

20. מדובר בגזרות של השלטונות הרומיים והביזנטיים על יהדות א"י החל מן המאה הרביעית כשהקיסר קונסטנטיוס התנצר, ועד כיבוש האיסלם במאה השביעית. במכתב שנמצא בגניזה טוען פירקוי בן באבוי תלמיד תלמידו של רב יהודאי גאון במאה הח', שמנהגי א"י שהיו שונים בהלכה ממנהגי בבל, אינם אלא מנהגי שמד, ולכן צריך לבטל אותם. מנהגי א"י נבעו בד"כ מפסיקה על פי הירושלמי.

21. ראה רבינו יונה סוף פ"א דברכות.

לעמוד בעשרת הדברות

בעל שדי חמד (ח"ד, דף 273 עמ' ב) כותב בנידון: "ואף במנהג שצווחו עליו גדולי ישראל, אם המנהג גם כן נתיסד על פי גדולי ישראל אין לבטלו, כמו שמתבאר מדברי מרן הבית חדש בסימן ס"ח על מה שכתב רבינו הטור דטוב ויפה לבטל קריאת הקרוב"ץ וכו' והרב שמש צדקה בא"ח סוף סי' ד הביא דברי הבית חדש הנ"ל וסיים ואם אין זכרוני כוזב, כמדומה לי שמהרי"ל הצדיק עליו דין שמים שמתה בתו על ששינה ניגון סליחה אחת ביום כיפור בהיותו שליח צבור".

15/08/2018

בסיכום, המנהג לעמוד בעשרת הדברות הוא מנהג ותיקין ונימוקו עימו. לכן כל קהלה חייבת להחזיק במנהגי אבות. אך יש להיזהר שלא יהיו חלק עומדים וחלק יושבים באותו מניין, משום לא תתגודדו. ועל כל פנים אין לבוא לידי מחלוקת, ועדיף לוותר על מנהג אבות ולא לריב בבית הכנסת ח"ו, שנאמר: "האמת והשלום אהבו".

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org עמוד 176